

“ТИ МОЄ ЄДИНЕ СВЯТО”

Невідомі листи Олександра Довженка

Вісімнадцять листів Олександра Довженка* - рідкісний взірць епістолярної любовної лірики і надзвичайно цікаве свідчення його внутрішнього життя. Вони були написані понад 60 років тому, і сьогодні можуть бути відкриті читачеві, саме як своєрідний художній документ.

Про Довженка-художника величезного, рідкісного обдаровання можна багато дізнатися з його фільмів, прози, рисунків, щоденників, з монографій та теоретичних досліджень про нього. Про Довженка-людину, самотню, яка живе у своєму поетичному світі, ми знаємо не дуже багато. І раптом із небуття приходять ці листи.

Тільки один із них, перший, датований - 5 січня 1928 року. Олександр Петровичу 33. Потомственный селянин, міський мешканець і людина мистецтва в першому поколінні. На плечах тягар пережитого: зачароване дитинство в селянській родині, на землі; навчання у Глухівській учительській семінарії, Комерційному інституті; роки вчителювання, дипломатичної служби у Польщі та Німеччині, заняття живописом у Києві, Берліні, Мюнхені; робота комісаром театру Шевченка, уповноваженим у селах Київщини, неохололий ще від громадянської війни, в газеті карикатуристом. Підпілля, умовний розстріл, служба добровольцем у дивізії Щорса.

Творчість і соціальна діяльність, політика і мистецтво, кров і краса так міцно поєдналися в цьому драматичному досвіді життя. І прихід на Одеську кіностудію в 30 років, і перші три скромні фільми, як розбіг перед злетом, яким стала “Звенигора”, що відкрила справжнього Довженка кіносвітові. А в листах він пише спершу про задум, а потім про натурні зимові зйомки “Арсенала”. Пише про нього, як про живу істоту, дитину, людину.

Він уже знаменитий і в Україні, і в Москві, але зрозуміли його небагато, і він дуже самотній. Листи

буквально переповнює це почуття самотності і конфліктності зі світом і з собою.

Досить уважно глянути на рисунок Довженка, прикладений до одного з листів, щоб збагнути його стан, світовідчуття. Многоликість, багатокість, напружена єдність розімкнутих площин з гострими гранями. Рисунок, за словами самого Довженка, “не в дзеркало, а в душу”.

Час від часу ця маячня душі переростає у фізичну недугу. Вона породжує то печаль і гіркоту, то могутній

вибух сатиричної злості (як у листі про кінематографічний диспут), то безсилу лють (коли він пише про ненависть до чиновників від кіно, господарів ВУФКУ).

У листах немає побуту, мало картин реального життя. Тільки подробиці життя внутрішнього, стрімка зміна настроїв. Це листи-послання про любов, про душу, про себе. Листи-сповіді. Листи-дзеркала, в яких він вдивляється у самого себе.

Листи навдивовиж “малолюдні”. Ось згадка про сестру Поліну, яка була лікарем. Трагічні сторінки про першу дружину Варю. Варя, Варвара Крилова, вчителька з Житомира, де Довженко учителював у 20 років, яка жертвовно порвала з ним стосунки, коли хвороба прикувала її до ліжка. Якийсь Юра, що назвав себе співрежисером Довженка. Може, Юртик, Тютюнник?

Самотність, мерзлякуватість, безсоння - домінуючі стани, коли він пише про себе. І ще - ніжність, урочистість, пристрасть, довірливість, коли пише про Неї, звертається до Неї.

У людини, яка народилась у полі, під дахом неба, любовне почуття таке близьке до природи, еротика природна, поетична. “Ваш запах і запах покинутого степу”. І це постійне звертання - “Сонечко”. І ці слова - “Почуття прилетіли, як птахи”.

Поезією, почуттям краси, єдиної в духовному і фізичному вимірах, немов яблуко соком, пройнятий кожен рядок. І щось по-дитячому наївне, язичницьке - у довгих бесідах з її фотокартками. А може в цьому пристрасть живо-

*Публікуємо перші сім листів із запропонованих Л.Гращенковою.

писця до портрета і кінорежисера до “позакадрового змісту” обличчя.

Таку любов не назвеш платонічною, адже вона не позбавлена чуттєвості. Але те духовне зближення, злиття всупереч відстані, яке як реальність відчувають Він і Вона, підносять цю любов над почуттям буденним, як у всіх. Мабуть, так любити можуть тільки поети.

Читаєш і перечитуєш ці сторінки і наче чуєш голос Сашка Довженка, про який Віктор Шкловський писав: “Високий голос, голос обурення і захоплення, голос любові.”

“Арсенал” присвятив Вам”

Який царський, неймовірний у наш час дарунок - посвята улюбленого фільму коханий жінці.

То хто ж Вона, щасливо удостоєна такого дару, тих почуттів, тих думок, тих одкровенень, якими дихають сторінки давніх листів Довженка? Її листи не збереглися, і тому ще одне диво, ми бачимо її тільки Його закоханими очима. Горду, незалежну, сувору, здатну відповісти на його почуття, відзначену талантом.

Леся. Олеся, Олена Михайлівна Чернова.

Найвірогідніше, вони зустрілися в Одесі, на зйомках фільму Довженка “Сумка дипкур’єра”. В неї там була зовсім крихітна роль, так само, як і в деяких інших давно забутих, німих фільмах. Але навіть у найнепомітнішій ролі не помітити її було неможливо. Тонке, одухотворене, по-справжньому красиве, по-справжньому інтелігентне обличчя, витончена, летюча постать, золота хмара волосся.

Уродженка Баку, донька гірського інженера, їй виповнилося 16, коли рухнуло звичне життя, з теплим побутом, навчанням у гімназії, уроками музики. Відразу довелося стати самостійною. І з перших кроків поєдналися в роботі дві головні пристрасті - до музики і кіно. З 1917 року Олена працювала тапером у бакинському кінотеатрі “Червоний Схід”.

У 20 приїхала до Москви. Вдень - секретар у Держбанку, а вечорами в “Уніоні” - піаністка оркестру. Так, кіно не відпускало її. Закінчивши одну з театральних студій, яких наплодилося в 20-ті роки, почала зніматися - в Москві, Одесі, Грузії.

Грузія щедро обдарувала Олену - дружбою з Миколою Шенгелая, Коте Мікаберідзе (актором і партнером Нато Вачнадзе, потім кінорежисером), радість спілкування, цікавої роботи і, врешті, кращою роллю в кіно. Георгій Мдівані, ставши чоловіком Олени, написав комедійний сценарій “Моя бабуся”. Коте Мікаберідзе здійснив його як кіносатиру. Олена зіграла головну роль - дружини високопоставленого радянського чиновника, віддавши їй своє лірико-комедійне обдаровання, пластичну виразність, красу.

Пізніше народилася донька, важко хвора, родина не склалась і більше Олена Михайлівна не знімалась. Але з кіно не пішла і до самої війни працювала “актрисою по озвученню” на Мосфільмі, Дитфільмі, Техфільмі, Кінохроніці. Красивий, виразний голос продовжив її життя в кіно.

Два перших роки війни - добровольцем на Брянському фронті, коректором у фронтовій газеті. Актриса, піаністка, тендітна жінка пішла на війну, як і цілком мирна людина, письменник, кінорежи-

сер Олександр Довженко. Така зустріч. А після контузії і кількох операцій все, як у всіх - трудовий фронт, робота токарем, військовий госпіталь у Лефортово. Так доля поставила крапку в її кіножитті.

І головним стала музика, годувала духовно і буквально. Акомпаніатор на виїздах, піаністка в клубі МДУ, концертмейстер театру “Мініатюр”, ГТІСу.

І нехай Олена Михайлівна Чернова, Олеся, Леся не стала відомою кіноактрисою, знаменитою піаністкою, але все життя з нею була музика, було кіно. І ще була в цьому житті незвичайна любов, про яку мріє кожна жінка. Любов Поета, любов Довженка. Все життя вона зберігала його листи і рисунки.

До моїх рук вони потрапили за таких дорогих для мене обставин. Мій чоловік, відомий історик кіно Йосип Долинський, допоміг повернути до життя фільм “Моя бабуся”, заборонений і знятий з екрана в часи сатиروبоязні кінця 20-х років. Так у наше життя, в наш дім увійшли прекрасні люди - Коте Мікаберідзе, Олена Михайлівна Чернова, подруга їхньої тифліської юності Ніна Олександрівна Солтрукович. І от одного разу Олена Михайлівна вручила мені тонку папку зі словами: “Тут листи Сашка Довженка до мене і його рисунки. Не дайте їм загинути.”

Я відкрила папку тільки після того, як Олена Михайлівна не стало.

Вже нічого не можна було дізнатися, уточнити і професіонал в мені ремствував. Але по-людськи я була спокійна, бо інакше все одно вчинити не могла.

Ну що ж, нехай щось у цих листах назавжди приховане таємницею.

А хіба жива любов тих, хто вже пішов від нас, - не найбільша із таємниць?!

*Ірина Гращенкова
Москва*

ЛИСТ ПЕРШИЙ.

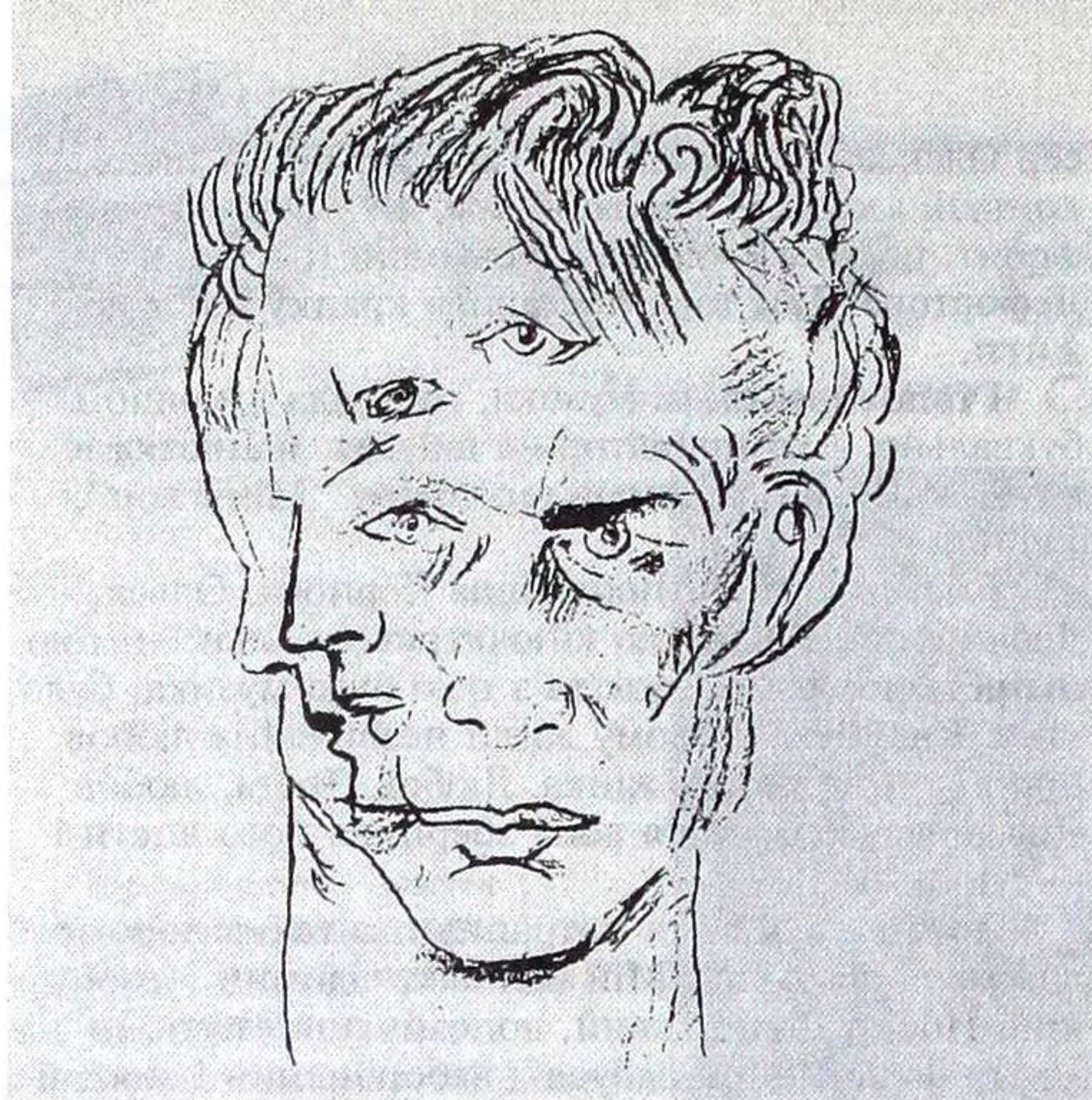
Сьогодні я, здається, знову ляжу спати з Вашою карточкою в руках. Моя маленька, хороша дівчинко, вибачте мені мою ніжність.

Де Ви, Олеся, Олеся? Чи поправилась Ваша ніжка? Я всю дорогу думав про неї, хотілося її зігріти, приголубити. Ой Олеся-Льолю, здається, я не те пишу. Мені хочеться носити Вас на руках біля грудей, тільки не так, як там, а довго, довго.

А я дивлюся на Ваші карточки, вивчаю довго, з напруженням кожен відтінок виразу, розгадуючи позакадровий вираз Вашого обличчя. Дивлюся і кажу вголос: “Олеся, Льоля, мій милий хлопчику...” І голос мій в самотній кімнаті здається таким дивним і далеким, як у дитинстві.

Хочеться мені жалкувати за тим, що так мало ми одне одного знали. Чи не жалкувати? Адже я більше відчуваю Вас, аніж знаю і це дає мені можливість писати Вам усе, що я думаю і чим Я ЖИВУ. Мені допомагає моя улюблена карточка. Ви з очима широко відкритими...

Льолю, я цілую Ваші руки і кажу Вам на карточці: “Знаєш, Олеся, чому я можу дивитися на тебе годинами? Тому що ти схожа на мою совість. Ти чекаєш мене і хочеш запитати про щось дуже важливе”.

Я чудово знаю, розумію кожен згин пера на звороті карточки, але повертаю і читаю ще раз це страшне слово. Ой любя рідна моя дівчинко, якби Ви знали, як добре я знаю це слово. Дивлюся на відблиски в очах і кажу, кажу голосно: "Олесенько, усміхнися мені, Олесю!" Не усміхається. Слово на звороті лежить, як печать. Коли чекають, не усміхаються. Правильно, Олесю.

Я буду завжди з Вами дуже ніжним. Ми з Вами ніколи не говорили про це. Я не знаю, може Вам це зовсім чуже і не потрібне. Але я не соромлюся писати Вам про це. Потрібно Вам це, Олесю, рідна. Я поглянув ще раз на карточку - потрібно. Я знайду до Вас дорогу.

У вагоні я був щасливий двічі. Спасибі, моє правдиве сонечко. Рідна моя дівчинко, руки Ваші цілую довго, довго.

САШКО.

ЛИСТ ДРУГИЙ.

Олесю, маленька моя дівчинко!

Поїхав я і стало ясно, як погано я зробив. Відчув, як нуджусь за Вами, як тягне мене до Вас, як стали Ви мені дорогою і близькою. Треба було мені ще залишитися і сказати Вам усе, "не гикаючи".

Мила, хороша Олесю! А Ви знаєте, коли я особливо відчув у Вас чуйного друга і художника-дівчину? Ви думаєте, коли пестив Вас сонну. Ні, Олесенько, тоді я був просто щасливий.

Це було після перегляду "Звенигори", коли Ви нічого не хотіли про неї сказати. Я знав, що Ви більше, ніж зрозуміли, Ви відчули у фільмі в мені художника. Адже "Звенигора" це я, парадоксальний, мрійний, іноді буйний, тремтливий від гострого відчуття суперечностей і ритмів усіх часів. В душі я тоді поклонився Вам.

Страждав я тоді дуже сильно, мені хотілося бути тільки з Вами наодинці. Мене стьобало бажання розповісти Вам одну дивовижну річ, яку я здійснюю. Я хотів, щоб Ви ще більше прийняли мій світ. І хотілося мені в той вечір, Олесю, цілувати Вас. А говорив я зовсім нецікаві речі, був скучним і сірим.

Я дуже скучив за вами, Олесю. Як тільки одужаю, я обов'язково приїду до Вас у Москву, ще бодай на один день. Можливо, це буде скоро.

Я відкладаю олівець і довго дивлюся на Вашу карточку. Вона здається зовсім живою, Олесю, якщо

дивитися їй довго в очі. І я запитую її майже вголос: "Лесю, яка ти? Лесю, скажи мені, моя правдива. У тебе такі правдиві очі. Скажи, чи потрібен я тобі такий? Вибач, що запитую тебе про це, адже ми прямо ні слова про це не сказали. Соромилися, можливо. А тебе я знаю як людину, яка пережила гірке розчарування від усього цього. І от запитую..."

Іноді я дивлюся Тобі в очі і хочу усміхнутися. Не можу усміхнутися. Ти надто серйозно, надто наполегливо дивишся на мене. Ти запитуєш. Ти чекаєш відповіді. Якої, Олесю, про що?

А вітер під вікном - мовчи! А вітер у відповідь - потім!

Душно мені, душно. Губи висохли, як рани.

Чи знаєш ти, де межі для душі? Я знаю. Їх немає. І я мовчу.

Я ніколи тебе не забуду.

Невідома тобі людина.

Олесю, моє маленьке сонечко, Ви не засмієтесь ні над жодним моїм словом.

ЛИСТ ТРЕТІЙ.

Здрастуйте, сонечко!

Власне кажучи, я повинен написати - "Добраніч, Олесю." Я зараз лягаю спати і погашу лампу. Мені добре сьогодні. Зараз друга година ночі. Пішли мої помічники і сестра. Мені добре. Сьогодні, вперше після приїзду з Києва в мене, як я висловлююсь, горів мозок.

Звик думати про Вас, Олесю. Мій дивний, вечірній, таємний друже. Цілую Ваші милі пальчики без кігтів. Це перші руки в житті, які я люблю. Ніжно обнімаю Вас і цілую Ваше серце. Дуже дивно, чому я жодного разу не обняв Вас у Москві. Олесю, невже я Вас не обняв ні разу? Олесю, хлопчику мій чудний, слухай!

Зовсім дивно в мене почалося життя. Все далеко, все в майбутньому - АРСЕНАЛ, ВИ. Чекати. Так, чекати і сподіватися. Величезні, вічні слова.

Це слово, написане Вами, змусило вперше подивитися на Вас, зупинивши серце. Вибачте мою відвертість. Я не пишу, я бесідую з Вами. Своє життя я поділяю на роботу і на Вас. Нікому більше нічого не віддам. Знаю, що якщо виявиться це все Вам незрозумілим чи не потрібним, Ви не насмієтесь наді мною. Якби Ви могли подивитися зараз на мене бодай на мить, Ви ніколи б не насміялися ні над жодним моїм словом.

Добраніч, моя далека-близька, маленька дівчинко. Несу Вас на руках. Усміхаюсь Вам.

Олесю, мені спала на думку дуже дивна річ. Мені здається, що Ви для мене сьогодні грали. Ось чому горів мій мозок! А зараз палає обличчя.

Тридцять кадрів на три написи:

1 - Було у матері три сини...

2 - Була війна...

3 - Ой, нема у матері трьох синів...

Правда, просто, до нестями. Я дивлюся на улюблену карточку, а вона на мене... "Ой, було, Лесю, у матері... ой, нема, нема... трьох орлів". І бачу - Ви все зрозуміли. І слухаю я з Олесю вдвох у всьому світі, музику велику, як море, як віки.

У величезний степ увіткнули іржавий багнет. "Чого поржавів багнет, мамо? Чи кров орлина... Чи сльози твої..."

Бувайте здорові, Льолу-Олесю. Ще трошки часу. Переступлю я через останні дротяні загорожі. І голосно гукну тобі, Олесю - це я.

ЛИСТ ЧЕТВЕРТИЙ.

Коли Ви дивитесь, це ще не значить, що Ви бачите.

Думайте, хлопці, думайте!

Якщо спокушають тебе чорнила твої, розбав їх сулимою і випий!

Сценарій - 2000крб. Один кадр - $2000 : 500 = 4$ крб. Написавши 10, не думай, що заробив 40 карбованців!

Краще відрубай собі руку!

Шкода, що матері багатьох сценаристів не зробили своєчасно аборт!

Майте сором!

Чи є порох у порохівницях? Кажи є!

Навіть великому шепелявому не по дорозі з Великим Німим!

Великий Німий розбещує сліпих: вони уявляють себе зрячими.

Думайте! Усміхайтесь! Не забувайте усміхатись!

Олесю, ось бачите які штучки. Це все лозунги. Вони у мене в номері розвішані по всіх стінах, як плакати. А на дверях із зовнішнього боку я повісив плакат такий:

Стукати двічі. Якщо я не відгукуюсь, значить я -

а) працюю

б) думаю

в) відсутній

г) сплю

д) помер

е) відпочиваю.

Олесю, моя маленька, Ви гадаєте, допомагає? Не допомагає. Лізуть до мене всілякі люди. З голів у них випаровуються важкі думки. У них заплітаються язички. Ось для чого в мене останній і найбільший лозунг над столом - Усміхайтесь! Це єдиний порятунк, Олесенько. Горілки я не п'ю зовсім. А от палю багато, так багато, що просто страшно робиться, я вже не кажу, що противно. А палю і ніяк покинути не можу. Нічим замінити. І нікому стримувати.

Вчора писалося погано. Став я тоді пришивати гудзики до пальта та інші речі. Багато назбиралося. Пришивав, пришивав, а потім мені стало сумно. Навіть зумисне не міг усміхнутися. Я пригадав, що Ви теж іноді шиєте, і все-таки не міг усміхнутися. Ні, здається усміхнувся.

Я подивився на твою карточку. І так залишився сидіти з нею цілий вечір. А працювати треба багато, багато. Мені здається, рідна, що якщо б я не помер, у мене б вистачило планів на тисячу років. Недавно вночі я вигадав зовсім новий сценарій з усіма діями, цілком закінченою фабулою. Вигадав і заховав десь далеко, в глибині мозку. Подумав, буду з Олесю, витягну і розкажу їй. Коли думаю про Вас, моя рідна, мені здається, що я схожий на людину, у якої сховано багато, багато всіляких речей, які можна всі подарувати тільки Тобі.

Буду з тобою, Олесю, зовсім відвертий. Той факт, що так мало ми з тобою були разом, що не чули навіть ні разу як тремтять наші голоси, а душа моя нестримно тягнеться і рветься до Тебе, змушує мене подумати, що я, можливо, абстрабую Твій образ. І коли я прочитав у Твоєму листі, що мій портрет видався Тобі чужим і вигаданим, мені стало боляче і страшно. Бо я знаю, що це тільки портрет. І що сам я, Олесю, живий і близький, і дорогий Тобі у кожному Твоєму спогадові. Що для мене Ти стала ніжною, і ліричною Ти стала для мене, моя близька, чуйна

Олесю. І я не вірю жодному Твоєму слову про те, що Ти зла і нехороша. І якщо б ти написала мені сьогодні, що Ти віддалась комусь там, я не повірив би Тобі. Я згадую зараз кожне Твоє слово і кожен твій рух, сповнені майже суворої стриманості. Я тоді вже знав, що життя змушує Тебе ховати під усім цим справжню Олесю. Ось чому я дав тобі це ніжне ім'я. Це ім'я для дівчини, для людини з великою сором'язливою душею, моя рідна Олесю. І от, коли у всьому цьому, що Ти іноді через гордощі пишеш про себе, починає захльостувати Олесю, я кажу, я кричу собі - Ні! Ні, я не вигадав Тебе. Ти є і живеш десь для мене. І в душі сама говориш - "Любий, любий, рідний мій Сашко, допоможи мені, Сашо". А думка Твоя за життєвою інерцією ховається під зведеними крилами брів. І хіба не розійшлися Твої брови і не розкрили всю найважливішу і приховану величезну суть Твою в останній карточці - моїй, для мене. Олесю, ці схрещені руки і обручка, як незаслужений докір. Це Ти, Олесю.

Це тебе я люблю і буду Тебе любити. Ти моя, Олесю. Нехай не хвилює і не лякає Тебе все це, що я Тобі пишу. Я знаю, як гостро Ти не любиш деяких понять. Я ніколи не буду нав'язливим. І можливо, нічого в тебе не попрошу. Але, рідна моя, образ Твій я ношу в обіймах, прости мені це. Хіба не краще мені вже живеться, тому що Ти є? Вибач мені мій егоїзм. І подивись собі в душу. Мені далеко ще до тебе.

САШКО.

ЛИСТ П'ЯТИЙ.

Алло, Олесю!

Сьма з половиною година вечора. Сиджу я в театрі на Кінематографічному диспуті, де вся так звана київська громадськість. На великій сцені сидить президія. Її члени нахилилися над червоним столом і, насупившись, глибокодумно креслять хрестики та інші фігурки, що в'їлися в їхній втомлений мозок. Одне слово, все як належить. Публіка кашляє і стримує позіхи безперервним сованням на безплатних стільцях.

За кафедрою оратор. Він дуже маленького зросту і тому його зовсім не видно з-за кафедри. Тому мені здається, що я слухаю хрипіння дешевого гучномовця на тему про користь кіно для домашніх тварин.

Мені не скучно, Олесю. Я уявив, що Ви сидите тихенько поряд зі мною. Я розмовляю з Вами і нам дуже смішно. А, милий Ви мій хлопчику, мені здається, що я відчуваю на щоці дотик Вашого волосся. Лесю моя! Що це, Ви не бачите? Я розкажу Вам.

Восьмий оратор... Він нічого не говорить. Він став на голову і балансує в повітрі ногами, викликаючи радісний сміх у публіки. "Просимо, просимо! Базикайте ще". Пішов.

Дев'ятий оратор вийшов з тупим ножом. Розрізавши животи публіці, він старанно, методично вимотує кишки і жили, викладаючи все це довкола себе правильними кільцями.

Досить. Підемо звідси, друже мій. Ой, Олесю, скучно мені тут живеться. Та я обіцяв про всіх розповісти. Яким же був перший оратор? Він був у стихарі і протягом десяти хвилин кадив радянським ладаном. Густим басом він співав звичне: "Пролетарі всіх країн... купуй товар у нашому ларьку, він дешевший і кращий, аніж усюди". Вшануймо пам'ять його...

Другий оратор протягом п'ятнадцяти хвилин витягував з рота довгий жований шнурок і обмотував ним зал.

Третій оратор вправлявся у вимові нечленороздільних звуків, навмисне показуючи публіці її походження від вимерлих чудиськ - людиноподібних мавп.

Четвертий оратор показав блискуче вміння володіти руками на трибуні. З неймовірною точністю він креслив у повітрі правильні кола, а накресливши, тикав вказівним пальцем прямо в центр, видаючи уривчасті звуки.

П'ятий оратор підтвердив своє відверте нерозуміння кіно тим, що приєднався до думки попереднього оратора, згідно директивам якогось органу. І з тим зійшов зі сцени.

Шостий оратор просто скоротив життя слухачам на десять з половиною хвилин.

Сьомий допоміг йому ще на десять хвилин.

Ледве дійшов додому і знайшов листа від Юри. Пише, що Ви не забули - "Ніч була темна, а кобила чорна. Їдеш, їдеш, та й помацаєш, чи тут вона". Мені стало приємно, приємно, а потім я знову засумував.

Думаю, Льолю, адже чужа Ви, далека і мало відома мені людина. Що ж вабить мене до Вас? Чому Ви зайняли найближче місце в мене? Чому через сотні снігових верст так серйозно, вперто, довго дивлюсь я на Північ. Північ, Північ, Руська земля. Добраніч, маленька.

САШКО

ЛИСТ ШОСТИЙ.

Лесю, люба.

Зараз друга година ночі. Я щойно прийшов з гостей від свого приятеля, одного присяжного повіреного і хотів було лягти спати. Але перед сном мені захотілося побажати Тобі, вибачте, рідна, Вашим карточкам "Добраніч!". Я поговорив трошки з ними. Я говорив їм прості слова. Зовсім прості, давно забуті. Вибачте, Льолю, що я називаю Вас на Ти, плутаю. Але це тільки для себе, Олесю, сонечко.

Я попрощався з ними і вирішив перед сном Вам написати. Спасибі за листа і телеграму. Мені здається, що я вже одужую. Лише слабкість і трохи божевілля в голові. Ночей боюся. Та й у вухах дзвенить.

Люба, рідна моя дівчинко, спасибі Вам за те, що я зустрівся з Вами. Що можу Вам писати, розмовляти з Вами. Іноді мені буває страшно, - а раптом я вигадав Вас. Господи, скільки химер, скільки безумних планів, бажань, безглузвих помилок, наївних підходів, непрактичних висновків, бід розкидано позаду в житті, скільки безсонних ночей і неймовір-

них побудов. Хто я? Прозора людина із мозком, що світиться. Мудрець чи хлопчик? Може, я вигадав Вас! Вибачте мені, Лесю, Ви все скоро зрозумієте. А я подивлюся на Вас в очі, в ці крапинки на карточці, і нічого в мені крім тихої радості і ніжності до Вас не залишається.

Моя люба, розумна дівчинко. Мені здається, що я весь час ношу Вас на руках. Один тільки раз я посадив Вас на ліжко, а сам сів внизу і обняв Ваші ноги. Вони були теплі й стрункі, як пісня. Я поцілував тільки раз крихітну дірочку на правій панчосі на коліні і стало трохи краще. Я не знаю чому, Ваш запах змішався із запахом покинутого степу. Захотілося швидкої їзди. Захотілося мені поцілувати колючий щавель або степовий чебрець. Ви не знаєте цього, Лесю. Ви жодного разу не шукали шлях за сузір'ями. Привіт Вашим міліціонерам і автобусам.

А Вам добраніч. Нехай Вам присниться радісний, щасливий сон. Вставайте завтра бадьорою і здоровою. Мої перші думки вранці - "Доброго ранку, рідна". Я не вигадав Вас.

САШКО.

ЛИСТ СЬОМИЙ.

Здрастуйте!

Олесю, я вже сміюся. Мій рот, як гармошка, безперервно розтягується до вух і заповнює кімнату торжествуючими звуками, для акомпанементу я гуркочу стільцями, посудом. Раз навіть вистрибнув на вікно й назад.

Ледве не вперше пишу листа вдень. Ви читаете все це і думаєте, звичайно, Сашко в гарячці. Вам стає жаль мене, чи ні? Ви думаєте з підозрою, - чи не задумав Сашко яку-небудь гидоту. Нив, плакався, скавулів і раптом маєш тобі!

Ні, Олесю, все дуже просто. Сьогодні я прокинувся вранці, годині о десятій, і вперше за якісь двадцять п'ять днів відчув себе здоровим. Щоб я провалився на цьому місці, якщо брешу, або помиляюсь! Сьогодні я починаю... Що? Писати сценарій. Який? "АРСЕНАЛ". Лесю, до цього дня я не написав жодного рядка. Ви уявляєте, що я переживав і відчував. Сьогодні, сонечко моє кудлате, я почав писати. Завтра буде готова перша частина, післязавтра - друга. Ось що буде, якщо звичайно мене ввечері знову не звалить. Ну, тоді беру свої слова назад. Ні, не може бути. Правда, Олесю, правда!

Принесли мені Вашу телеграму. Лесю, люба, доброго ранку! Кричу Вам у Москву. Олесю, дуже дивна в мене кімната. Коли я кричу, в кімнаті страшно резонують труби для опалення. Це мені дуже подобається, милі труби, і дуже я вас люблю.

Сьогодні я піду до міста і куплю багато апельсинів, яблук - червоних, жовтих, лимонів і декілька пляшок красивих з вином. Хочеться купити ще кілька кольорових ганчірок. Нехай все це буде в кімнаті. На дверях повішу записку: "Якщо я не відповідаю на стук, значить я: а) працюю, б) думаю, в) сплю, г) помер, д) відпочиваю, е) пишу Олесі."

Олесю, пишіть мені. Я хочу Вас бачити. Ми десь близько один біля одного. Правда? Не сумуйте, Олесю. Тримайтесь! Тримайтесь, маля, у нас ще багато попереду.

Піднімаю Вас на руки. І цілую добре, добре. Ось так.

САШКО.

Публікація Ірини Гращенкової.
Переклад з російської.

